

UN PAPIR GREC DEL LLIBRE SEGON DELS PARALIPÒMENS

Papyrus Barcinonensis, inv. n.º 3
2 Par 29, 32-35; 30, 2-6

Per R. ROCA-PUIG

Aquest Papiro pertany a la Col·lecció PAFYRI BARCINONENSES, propietat de la Fundació «Sant Lluç Evangelista» de Barcelona.

De la comparació de tres fragments dispersos deduirem fàcilment que havien format part d'un mateix foli de còdex, escrit, naturalment, en les dues cares, *recto* i *verso*. Els tres fragments, A, B, C, són de la part superior del foli; conserven un tros del marge superior. Dos dels fragments, A i B, ajuntats, coincideixen, sense que faltin gaires fibres del papiro; el fragment C està separat dels anteriors per alguns mil·límetres, com pot veure's en la fotografia. Hi ha també algun trosset menor que va desprendre's.

DESCRIPCIÓ

Col·locats cada un dels fragments en l'indret corresponent formen una figura irregular; donem, doncs, les dimensions com si tot el papiro fos inscrit en un quadrilàter, que, en aquest cas, seria un quadrat d'aproximadament 8'5 per 8'5 cm. El marge superior, tant a *recto* com a *verso*, és d'uns 2'2 cm. El fragment C conserva una part de marge lateral, a l'esquerra de *recto*, a l'altura de les cinc últimes línies, d'uns 0'5 cm.; més o menys de la mateixa extensió és el tros de marge conservat en la part corresponent de *verso*.

Del càlcul resulta una mitjana de 27 lletres per línia, amb una mínima certa de 25 lletres (*recto*, 12) i una màxima probable de 28. (Prescindim de *recto*, 11.)

En el *verso*, que precedeix, hi ha 15 línies d'escriptura, amb un nombre variable de lletres conservades; de la darrera línia resten només vestigis d'una sola lletra: En el *recto*, 14, una de menys que en el *verso*.

La $\alpha\lambda\iota\varsigma$ constava d'unes 24 línies, amb una altura total d'uns 12 cm.; si afegim els marges, l'altura del foli era tal vegada de 16 cm. En calcular l'amplada cal tenir present que les línies no tenien totes la mateixa extensió; uns 8'5 cm., pot ésser l'amplada aproximada de la línia, i uns 12 cm. la del foli.

L'escriptura és contínua, sense separació de mots ni de $\kappa\omicron\mu\mu\alpha\tau\acute{\alpha}$. Si en *verso*, 2, trobem un petit espai en blanc, l'escriba no l'ha deixat a fi de facilitar-ne la lectura, car separa la ν final del mot $\eta\upsilon\epsilon\gamma\chi\epsilon\nu$.

PALEOGRAFIA

Malgrat el seu deficient estat de conservació, P. Barc. 3 és interessant des del punt de vista paleogràfic, per ésser un exemplar de l'estil «pla», cosa rara entre els papirs bíblics¹. L'estil «pla» es troba en papirs literaris dels segles II i III, generalment en *rotlles*.

Per l'estudi paleogràfic de P. Barc. ens servirem de P. Oxy. XX, 2245-2255². Lobel, llur editor, jutja que aquest conjunt de papirs són obra d'un sol copista, malgrat les diferències que puguí haver-hi entre els diversos fragments³. Són del segle II.

Igual que aquests papirs, P. Barc. està escrit en una uncial petita, exempta de qualsevol mena d'elaboració, sense uncus ni ampliacions en els extrems. L'escriba té el sentit de la proporció; procura que les lletres tinguin la mateixa alçada, formant l'escriptura unes paral·leles que rarament són ultrapassades. La β surt lleugerament per sobre; ι , ρ , υ surten algunes vegades un xic per sota,

1. P. Oxy. IV, 656 és un papir bíblic, escrit en l'estil «pla» com P. Barc. Remarcable per tractar-se d'un còdex, no d'un rotlle. Conserva quatre folis, més o menys mutilats, del llibre del Gènesi. En l'index del volum, els editors, Grenfell i Hunt el daten: «Late 2nd or early 3rd cent.» Però en l'estudi que precedeix la transcripció, influïts probablement pel fet de tractar-se d'un còdex, parlen de la següent manera: «The Ms. was carefully written in round upright uncials of good size and decidedly early appearance, having in some respects more affinity with types of the second century than of the third. To the latter, however, the hand is in all probability to be assigned, though we should be inclined to place it in the earlier rather than the later part of the century...»

2. Tots aquests fragments contenen obres d'Esquil; no se sap en quants rotlles estaven distribuïdes.

3. Diu textualment Lobel: «The greater number, and in my opinion, probably all of the following fragments from a not certainly determinable number of plays and these not identifiable are due to the same hand. It is true that there are differences and, if extreme cases are taken, considerable differences of appearance between some of the manuscripts. But they are differences in size of letter and thickness of stroke, not in form of letter or slope...»

però més sovint no passen de la ratlla. Una excepció remarcable està constituïda per la φ , conservada en P. Barc. només a *recto* 3; malauradament el seu estat no permet de fer-se'n una idea precisa, però podem suposar que, com en els altres papirs d'aquest estil, projectava per sobre i per sota el seu traç vertical.

Predominen les formes arrodonides; la ϵ i encara més la ζ en tots dos papirs tenen tendència a tancar-se, però no ho fan mai completament. La μ forma un arc en depressió, entre dos mitjos arcs més petits que sovint serveixen d'enllaç amb les lletres veïnes: Amb aquest enllaç podem citar els de α , μ , que contribueixen a augmentar l'aspecte arrodonit del conjunt.

Baixant a petits detalls, comparem el mot $\theta\alpha\lambda\alpha\mu\omicron\nu$ de P. Oxy. XX, 2254, lín. 22 (Plate II) amb $\alpha\rho\iota\theta\mu\omicron\varsigma$ de P. Barc. *verso* 1 i veurem la semblança de cada lletra i del conjunt. Notem també la igualtat de mòdul i d'interlineat.

Comparem el mateix mot $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$ en P. Oxy. XX, 2250, lín. 1 (Plate III) i en P. Barc., *recto* 1. Observem la β , sortint sobre la parallela en ambdós papirs, la forma de ι , λ , etc.

Finalment la μ inclinada vers l'esquerra de P. Barc. *verso* 1, es troba, entre altres llocs, en P. Oxy. XX, 2255, fragm. 19, lín. 2 i 3 (Plate IV).

P. Barc. 3 pot comparar-se amb altres papirs, escrits en estil «pla», si bé opinem que el que hem examinat en primer lloc és el més semblant.

Esmentem P. Oxy. III, 412 (Plate V), manuscrit de l'any 250 aproximadament ⁴. La semblança amb P. Barc. és evident; cal però notar, entre altres diferències menys significatives, l'uncus o petit ganxo que trobem a l'extrem inferior d'algunes lletres, entre altres γ , η , κ , π , ρ . L'escriba no l'usa d'una manera sistemàtica; pot prescindir-ne o bé reduir-lo a un traç imperceptible; sovint, però, aquest uncus és de proporcions relativament exagerades, per ex. en la γ , col. I, lín. 3; en la υ , col. II, lín. 4; en aquesta mateixa columna, en el nom de l'autor $\omega\omega\lambda\iota\omicron\varsigma$, la primera υ . Res d'això no trobem en P. Barc.

4. Aquest paper conserva íntegres les últimes dues columnes d'un rotlle; conté l'acabament de l'obra Κεστοί de Iulius Africanus.

Sobre la data, diuen els seus editors, Grenfell i Hunt: «...this Ms. is anterior to the year 275-6, since on the *verso* is a document dated in reign of the Emperor Tacitus.»

Vegeu el breu comentari paleogràfic de C. H. Roberts en *Greek Literary Hands*, 350 B.C. - A.D. 400, Oxford, 1955, n.º 23, a.

Remarcable dintre l'estil «pla» és el P. Berol. 9782, del segle II°. Semblant a P. Barc., ho és menys que els citats anteriorment.

Bastant afí és P. Oxy. X, 1249, rotlle del segle II°, així com el P. Ryl. III, 528, fragment de rotlle dotat al segle II/III°.

Un conjunt paleogràfic molt extens és el format per P. Oxy. XVIII, 2159-2164, 2178-2179, als quals cal ajuntar PSI, XI, 1208-1210, tots executats pel mateix escriba, i atribuïts al segle II°. D'una gran regularitat, té molts elements comuns amb P. Barc.

La comparació amb els esmentats papirs dóna com a cosa certa que P. Barc. 3 no és posterior a la segona meitat del segle III; però la semblança particular que manifesta amb P. Oxy. XX, 2245-2255 ens inclina a considerar probable la seva datació en la segona meitat del segle II.

SIGNES DIACRÍTICS

a) Esperit aspre. Presenta la forma de la meitat esquerra de la lletra H. El trobem sobre l'article sing. fem., *verso* 2, *recto* 2.

Sobre el pron. rel. $\eta\varsigma$ *verso* 2, únic que hi ha en el papir.

Manca, en canvi, sobre l'article masc., *verso* 1, 6, *recto* 1, 8. Sobre *verso* 6, 9, l'estat del papir no permet de formar-se'n idea.

b) Dièresi. La trobem indicada quatre vegades, *verso* 6, 9, 12, *recto* 6, per mitjà dels dos punts, sempre sobre la ι .

Podem observar que la ι està entre dues vocals, *verso* 6; només precedida de vocal, *verso* 9, o seguida, *verso* 11; finalment la ι està entre consonants, *recto* 6.

c) Punt de cancel·lació. En *recto* 7, l'escriba, per error ha repetit les tres lletres $\sigma\alpha\nu$ de la línia anterior, on hi havia escrit $\theta\eta$. Per anullar les lletres inútils hi ha un punt sobre cada una d'elles⁹.

5. Conté uns comentaris anònims a Plató. Publicat per Diels i Schubart en *Berliner Klassiker Texte*, II, i reproduït per Schubart en *Papyri Graecae Berolinenses*, n.º 31.

6. Conté fàbules de Babrius.

7. Conté una obra de caràcter probablement astrològic o màgic, segons dedueix del vocabulari el seu editor, Roberts.

8. Són fragments d'un nombre indeterminat de rotlles. Tots contenen obres d'Esquil.

9. Aquest sistema d'anullar lletres supèrflues evita, tant el mal efecte que fan les lletres barrades com el perill de fer malbé el fràgil papir, si es rasca amb un instrument qualsevol.

Com en P. Barc. l'escriba de P. Chester Beatty VI (fol. II, *recto*, col. 1.ª, Núm. 7, 5)

cancel·la per mitjà d'un punt posat sobre cada lletra els mots $\pi\rho\sigma\ \tau\alpha\ \epsilon\rho\gamma\alpha$ que inadvertidament havia repetit.

Sense moure'ns dels papirs bíblics, trobem altres procediments. Un exemple molt complet d'aquest procediment és el P. Rodmer II. Se serveix dels punts sobre les lletres conside-

En el nostre cas concret, no veiem cap indici que permeti de determinar si l'esmena fou obra de l'escriba primitiu o bé si ha d'atribuir-se a un διορθωτής posterior.

d) En *verso* 12, sobre la darrera lletra i continuant vers el marge hi ha un episema. Com que l'article fem. porta, com hem dit més amunt, esperit aspre, l'episema podria interpretar-se en aquest sentit; en tot cas, seria una forma inusitada.

IOTITZACIÓ

A *verso* 3, $\overline{\kappa\rho\iota\sigma\iota}$ per $\kappa\rho\iota\sigma\iota$.

NUMERALS

Els cardinals s'indiquen per mitjà d'una lletra, segons el sistema habitual, sempre amb episema. Dos d'ells, *verso* 3, van seguits d'un punt alt; podem suposar que tots el cardinals portaven episema i punt.

Notem a *recto* 4, $\overline{\delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\omega}$ amb totes les seves lletres, també d'acord amb l'ús corrent, tractant-se d'un ordinal.

NOMINA SACRA

El text conservat conté les contraccions següents, totes amb episema ¹⁰.

verso, 4, $\overline{\kappa\omega}$ = $\kappa\rho\iota\omega$

recto, 3,8, $\overline{\iota\lambda\eta\mu}$ = $\iota\epsilon\rho\upsilon\sigma\alpha\lambda\eta\mu$

13, $\overline{\kappa\omega}$ $\overline{\theta\omega}$ = $\kappa\rho\iota\omega$ $\theta\epsilon\omega$

En el text perdut, per raó de l'espai, són probables les contraccions de *recto* 13, $\overline{\iota\eta\lambda}$ = $\iota\sigma\rho\alpha\eta\lambda$, $\overline{\iota\lambda\eta\mu}$ = $\iota\epsilon\rho\upsilon\sigma\alpha\lambda\eta\mu$

Per *recto* 11, vegeu *Observacions a la Transcripció*.

rades supèrflues, però amb la diferència que a més de posar els punts, delimita, per mitjà d'un parèntesi, les lletres suprimides. Altres vegades se serveix d'una barra o ratlla de tinta tirada sobre les lletres que vol anul·lar. És curiós que algunes vegades els dos sistemes, els punts i la ratlla, són emprats sobre les mateixes lletres.

Finalment, també les suprimeix rasant-les amb un instrument o bé rentant-les, posar amb aigua, procediment més adequat als pergamins que als papirs.

Vegeu la descripció que en fa V. Martin, *Papyrus Bodmer II, Evangile de Jean*, Cologny-Genève, 1956, pp. 32-33.

10. A p. 325 de Gardthausen, *Griech. Palaeographie*, hi ha la bibliografia dels primitius assaigs sobre aquest tema, especialment el de Traube, *Nomina Sacra, Versuch einer Geschichte der christlichen Kürzung*, München, 1907.

Vegeu també Kenyon, *Nomina Sacra in the Chester Beatty Papyri*, Aegyptus XIII, fasc. 1.

CRÍTICA TEXTUAL

P. Barc. ofereix una variant no consignada en l'aparat crític de Rahlfs, 29, 32 ηνεγκεν en lloc de ανηνεγκεν.

No hi ha cap més discrepància en el text conservat; però en la part llacunosa, a 30,5 (*recto* 11) l'espai disponible en la línia no permet d'encabir el text corrent. P. Barc. ometia potser παντι o millor encara εν παντι ηλ; amb aquesta darrera omissió la línia tindria 25 lletres, ometent παντι 30, que també és possible.

TRANSCRIPCIÓ

VERSO

2 Par. 29, 32-35

³²[κ]αι εγενετο ο αριθμος της ο[λο]
 [καυτ]ωσεως ης ηνεγκεν η [εκκλησια]
 [μ]οσχοι ο · κρειοι ρ · αμνοι ς [εις ολο]
 [κ]αυτωσιν κω παντα ταυτα ³³[και οι ηγγ]
 5 [α]σμενοι μοσχοι χ [προβατα γ ³⁴αλλ]
 η οι ιερεις ολιγοι [ησαν και ουκ εδω]
 [να]ντο διειραι την [υλ]οκ[αυτωσιν και]
 [αντε]λαβοντ[ο] αυ[τω]ν ο[ι] αδελφοι αυ]
 [των] οι λευιται εω[ς ου συνετελεσθη]
 10 [το εργ]ον και εως ο[υ ηγνισθη]σαν οι
 [ιερεις οτι αι λευιτ]αι [προ]θυμως
 [ηγνισθησαν παρα του]ς ιερεις ³⁵και η
 [ολοκαυτωσις πολλη ε]ν τοις στεασι
 [της τελειωσεως του σωτηρ]ιου και
 15 [των σπονδων της ολοκαυτωσεω]ς

RECTO

2 Par. 30, 2-5

² [κ]αι εβουλευσατο ο βασιλε[υς και οι]
 [αρχον]τες και πασα η εκκλη[σια]
 [η εν ι]λημ ποιησαι το φασεκ [τω μηνι]
 [τω δευ]τερω ³ ου γαρ ηδυνασ[θησαν αυ]
 5 [το ποιησαι εν] τω καιρω εκεινω [οτι]
 [οι ιερεις ουχ] ηγγισθησαν ικαν[οι]
 [και ο λ]αο[ς] ου συνηχθησαν [εις]
 ιλημ ⁴ [και ηρε]σεν ο λογος εν[αντιον]
 του βασ[ιλε]ως και εναντι[ιον της εκ]
 10 κλησια[ς] ⁵ και ε[στησαν λογον διελ]
 θειν κηρυγμα[α εν παντι ιηλ απο βηρσαβее εως]
 δαν ελθον[τας ποιησαι το φασεκ]
 κω θω [ιηλ εν ιλημ οτι πληθος ουκ ε]
 ποιησεν κατα την γραφην]

OBSERVACIONS A LA TRANSCRIPCIÓ

VERSO

En aquesta cara, el fragment superior A conserva bé la tinta; les lletres, allà on no hi ha cap forat, són ben llegibles; en canvi els fragments B i C han perdut les fibres en alguns llocs i queden només rastres de la tinta.

1. No sabem com començava aquesta línia. Per raó de l'espai és probable que hi hagués alguna de les últimes lletres de la paraula anterior *ολοκαυτωσεις*.

2. Es veu l'esperit aspre sobre ης; de la lletra ς queden només els extrems, degut a un forat del paper.

De l'article η visible també l'esperit aspre i l'extrem superior de η.

3. La σ de $\chi\rho\sigma\iota\omicron\iota$ en la fotografia podria semblar una ζ , per la pèrdua d'algunes fibres en el papir.

4. Només es conserva la part superior de $\sigma\tau$ i restes de la α següent.

5. Algunes lletres no són visibles. De γ resten només els extrems superiors i l'episema, però en el fragment B hi ha uns punts que corresponen probablement als extrems inferiors d'aquesta lletra. Segueix en el papir un espai completament esborrat.

6. De la primera σ de $\sigma\lambda\gamma\omicron\iota$ queden només vestigis. Segueix en el papir un espai esborrat on caben unes quatre lletres.

7. Després de la δ hi ha una ι ; cal, doncs, llegir $\delta\iota\epsilon\iota\rho\alpha\iota$, un error del copista.

10. El text continua en el fragment C, situat a l'esquerra. La restitució no és segura; ens sembla veure una ν , però podria ésser també una η .

11. En el fragment C llegim amb probabilitat $\sigma\mu$.

12. En el fragment B és indubtable la lectura $\zeta\ \epsilon\sigma\epsilon\rho$, amb dièresi sobre la ϵ . En el fragment C són següres les lletres $\epsilon\iota\zeta$ i η .

A final de línia sobre η hi ha una ratlla horitzontal que es prolonga en el marge, com si fos un episema; no sabem si s'ha d'interpretar com un esperit aspre, però en aquest cas mancaria el traç vertical i la ratlla horitzontal seria massa llarga.

13. La τ de $\tau\omicron\iota\zeta$ conserva només el traç horitzontal.

Visibles els extrems de la σ de $\sigma\tau\epsilon\alpha\sigma\iota$, mot que no té la ν final ni episema que la substitueixi. Ho remarcuem, perquè uns petits forats podrien en la fotografia confondre's amb un episema.

RECTO

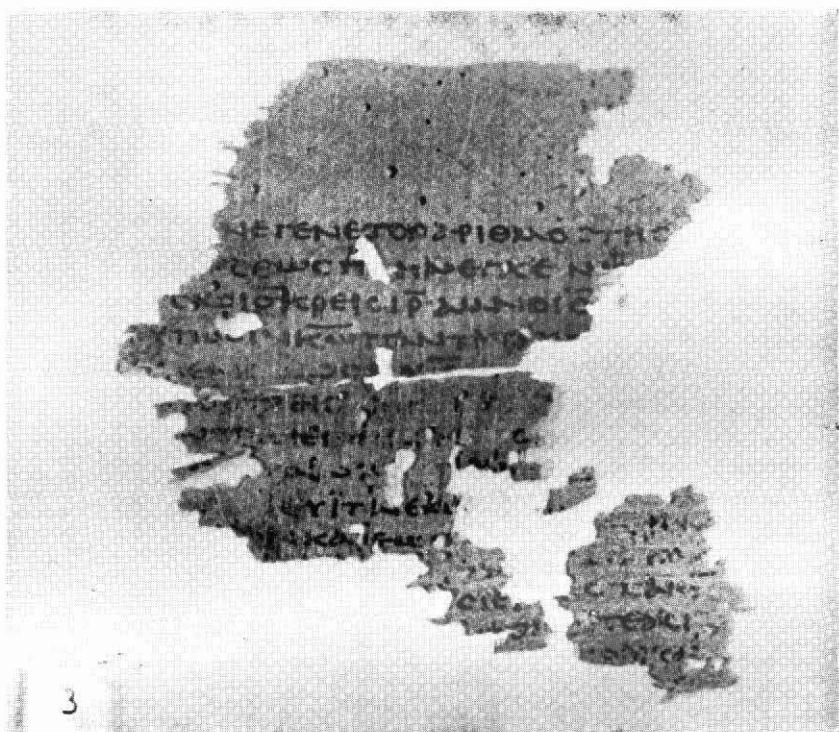
En el *recto* els fragments B i C estan més ben conservats que el fragment A.

2. La tinta de les lletres $\tau\eta\zeta$ i $\kappa\alpha\iota$ ha desaparegut en bona part, però hi ha vestigis suficients per a identificar-les.

3. A la llum solar sembla que es veuen els solcs de les lletres $\lambda\eta\mu$ i potser algun vestigi de l'episema.

La tinta, potser per la humitat a què fou sotmès el papir, s'ha escampat i forma una ratlla horitzontal, seguint la direcció de les fibres que comprèn l'espai corresponent a $\tau\omicron\ \varphi\alpha\sigma\epsilon\kappa$. La φ no és clara; en canvi la α és ben visible.

4. Encara que la tinta està escampada, la lliçó $\tau\epsilon\rho\omega$ és segura. La ν de $\sigma\nu$ conserva només la part superior. Ben segur $\eta\delta\upsilon\nu\alpha\sigma$.

P. Barc. 3. *Verso*. 2 Par. 29, 32-35.

P. Barc. 3. *Recto*, 2 Par. 30, 2-5.

5. Cal advertir al lector que examina la fotografia que, quan el papir va esqueixar-se en els fragments A i B, part de les fibres horitzontals de A van conservar la impressió de les mateixes lletres que, més clares, poden llegir-se en B. Aquest desdoblament podria fer creure que el text de lín. 5 en part havia estat escrit dues vegades.

7. En el petit fragment es pot restituir tal vegada $\alpha\theta$ de $\lambda\alpha\sigma$: No és, però, impossible que es tractés de $\lambda\epsilon$ de $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\omega\varsigma$ de lín. 9.

L'escriba ha col·locat un punt sobre cada una de les lletres $\sigma\alpha\nu$ que foren escrites per un lapsus degut al $\theta\eta$ de la línia anterior. En la part llacunosa no hi espai suficient per a encabir-hi $\kappa\alpha\nu\alpha\iota$ com en lín. 6.

8. En el fragment C hi ha els extrems inferiors d'unes lletres que per la figura i el lloc podrien correspondre a $\overline{\alpha\lambda\eta\mu}$.

11. En l'indret de la ι hi ha un petit forat que priva de veure-la bé.

Acceptant la lliçó dels manuscrits aquesta línia tindria 36 lletres, xifra evidentment massa elevada per l'espai disponible. Cal, doncs, suprimir $\overline{\pi\alpha\nu\tau\iota}$ o potser encara millor $\overline{\epsilon\nu\ \pi\alpha\nu\tau\iota\ \iota\eta\lambda}$.

APARAT CRITIC

- 29, 32. $\overline{\eta\nu\epsilon\gamma\kappa\epsilon\nu}$: $\overline{\alpha\nu\eta\nu\epsilon\gamma\kappa\epsilon\nu}$ rel
 $\overline{\omicron}$: $\overline{\epsilon\beta\delta\omicron\mu\eta\kappa\omicron\nu\tau\alpha}$ pl
 $\overline{\rho}$: $\overline{\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\nu}$ pl
 $\overline{\varsigma}$: $\overline{\delta\iota\alpha\kappa\omicron\sigma\iota\omicron\iota}$ pl
33. $\overline{\chi}$: $\overline{\epsilon\zeta\alpha\kappa\omicron\sigma\iota\omicron\iota}$ pl
 $\overline{\gamma}$: $\overline{\tau\rho\iota\sigma\chi\iota\lambda\iota\alpha}$ pl : add $\overline{\pi\epsilon\nu\tau\alpha\kappa\omicron\sigma\iota\alpha}$ (=φ) B*(+)
34. $\overline{\delta\iota\epsilon\iota\rho\alpha\iota}$ (sic): $\overline{\epsilon\kappa\delta\epsilon\iota\rho\alpha\iota}$ B +
 $\overline{\pi\rho\omicron\delta\omicron\mu\omega\varsigma\ \eta\eta\iota\sigma\theta\eta\varsigma\alpha\nu}$: $\overline{\eta\eta\nu. \pi\rho. A}$
- 30, 5. $\overline{\epsilon\nu\ \pi\alpha\nu\tau\iota\ \iota\eta\lambda}$ om prob P. Barc.